

Оповідь закликає створювати праці, здатні хвилювати глядачів на шести континентах та повторно оживати протягом десятиріч. Нікому не потрібен черговий збірник рецептів про те, як правильно підігрівати залишки голлівудського бенкету. Нам потрібно наново пізнати основоположні принципи нашого мистецтва, які визволяють талант. Неважливо, де проходять зйомки фільму, в Голлівуді, Парижі чи Гонконзі, якщо в його основу закладений певний архетип, тоді запускається всеохопна ланцюгова реакція задоволення, що спрямовує його від кінотеатру до кінотеатру, від покоління до покоління.

Оповідь є про архетипи, а не стереотипи.

Архетипна оповідь розкриває універсальний людський досвід, а тоді загортає себе в унікальне вираження з конкретної культури. Стереотипна оповідь вивертає цей патерн: вона страждає бідністю як змісту, так і форми. Вона обмежує себе до вузького, культурно-специфічного досвіду і вбирається у затхлі, нечіткі узагальнення.

Наприклад, в Іспанії свого часу звичай зобов'язував видавати доньок заміж у порядку від найстаршої до наймолодшої. В іспанській культурі фільм про сім'ю в дев'ятнадцятому сторіччі з суворим головою роду, безсилою мамою, найстаршою донькою, яку неможливо видати заміж, і багатосраждальною наймолодшою донькою може зворушити тих, хто пам'ятає цю практику, але за межами іспанської культури навряд чи викличе в людей емпатію. Письменник, занепокоєний обмеженою привабливістю своєї оповіді, вдається до знайомого сетінгу, персонажів та дій, які подобались глядачам у минулому. Результат? Світ ще менше зацікавлений у цих кліше.

З іншого боку, цей репресивний звичай міг стати тим матеріалом, котрий приніс би письменнику всесвітній успіх, варто йому підкотити рукави і ретельніше підійти до пошуку архетипу. Архетипна оповідь створює настільки унікальних персонажів та сетінг, що хочеться розсмакувати кожну деталь. У той же час її виклад розкриває конфлікти, настільки характерні для всього людства, що вони подорожують із культури в культуру.

У фільмі за сценарієм Лаури Есківель *ЯК ВОДА ДЛЯ ШОКОЛАДУ* (LIKE WATER FOR CHOCOLATE) мати і донька постійно змушені вибирати між залежністю і незалежністю, стабільністю і потребою змін, особистими інтересами і бажаннями інших. Подібні конфлікти відомі кожній сім'ї. Спостереження Есківель за домом і суспільством, стосунками і поведінкою супроводжуються такими багатьма незвичними деталями, що ми відчуваємо непереборний потяг до цих персонажів і зачаровані тією дійсністю, яку ніколи не знали і навіть не могли уявити.

Стереотипні оповіді залишаються вдома, тим часом архетипні мандрують світом. Видатні майстри кінооповіді — від Чарлі Чапліна до Інгмара Бергмана, від Сат'яджити Рея до Вуді Аллена — дають нам двобічні можливості, про які ми завжди мріємо. Перше, це відкриття невідомого світу. Немає значення, який цей світ — глибоко інтимний або епічний, що відображає сучасність або історичне минуле, справжній чи вигаданий — світ видатного митця завжди здається нам дещо екзотичним і дивним. Немов допитливі дослідники, ми крокуємо через хащі на незвідану територію, у вільну від кліше зону, де звичайне перетворюється на дивовижне.

По-друге, потрапивши всередину цього чужого світу, ми знаходимо себе. Глибоко всередині цих персонажів та їхніх конфліктів ми пізнаємо власну людськість. Ми заходимо в кінотеатри, щоб опинитися в новому, захопливому світі, злитися зі, здавалося б, зовсім несхожою на нас людиною, і в глибині душі знайти щось спільне, пожити у вигаданій реальності, котра додає фарб у наше повсякдення. Ми хочемо не втекти від життя, а знайти життя, використувати наші розуми у свіжі, експериментальні способи, випробувати на гнучкість наші емоції, насолоджуватись, вчитись, додавати глибини своїм будням. Оповідь написана для того, щоб спонукати наповнювати фільми тими силою та красою архетипів, які дозволяють отримувати це подвійне задоволення.

Оповідь є про ретельну роботу, а не пошук коротких шляхів.

З моменту появи натхнення до остаточного варіанту сценарію може пройти так само багато часу, як і при написанні роману.

Письменники-сценаристи і письменники-прозаїки творять однаково щільні світи, персонажі та оповіді, але через те, що сценарії мають так багато білого на своїх сторінках, ми часто оманливо вважаємо, що сценарій є швидше і легше, ніж роман. У той час як графомани складають текст із такою ж швидкістю, з якою вміють друкувати, сценаристи нещадно його скорочують, вони прагнуть висловити абсолютний максимум мінімальною кількістю слів. Одного разу Паскаль написав своєму другові довжелезного, об'ємного листа, а в постскрипті вибачився за те, що у нього не вистачило часу написати короткого. Подібно Паскалю, сценаристи вчать, що економія є ключовою, що стислість потребує часу, що досконалість означає наполегливість.

Оповідь є про реалії, а не таємниці письменності.

Не існує змови з метою зберегти в таємниці правди нашого мистецтва. Протягом двадцяти трьох сторіч, що минули з тих пір, як Арістотель написав свою *Поетику*, "секрети" оповіді були відкриті для всіх, як бібліотека на сусідній вулиці. У ремеслі сторітелінгу немає нічого недоступного розумінню. Дійсно, на перший погляд, створення оповідей для кінематографа здається дуже простим. Однак із тим, як ми дедалі ближче просуваємося до кульмінації, вибудовуючи сцену за сценою і намагаючись змусити оповідь "працювати," завдання стає дедалі складнішим, і ми усвідомлюємо, що на екрані нічого не можна приховати.

Якщо сценарист не здатний пробудити в нас емоції за допомогою однієї лише постановленої сцени, він не може, на відміну від романіста, що використовує авторську мову, або драматурга, що включає в п'єсу монологи, схватися за слова. Йому не вдасться за допомогою пояснень або емоційної лексики відвернути увагу від порушень логіки, недосконалості мотивації або відсутності яскравих почуттів, і сказати, що нам слід думати і що відчувати.

Камера, як рентгенівський апарат, із жахливою точністю фіксує будь-яку фальш. Вона показує життя в багато разів збільшеному вигляді, а потім оголює кожен слабкий або фальшивий поворот сюжету, поки нас, розгублених і розчарованих, не переможе

спокуса кинути справу. Втім, надавши рішучість та навчання, цей пазл піддається. Процес створення сценарію є сповненим чудес, але нерозкритих таємниць у ньому немає.

Оповідь є про опанування мистецтва, а не передбачення ринку.

Ніхто не може навчити, що буде продаватись, що не буде, що буде розгромом чи фіаско, бо ніхто не знає. Голлівудські фільми, що провалилися у прокаті, створювалися на основі тих самих комерційних розрахунків, що й фільми з сенсаційним успіхом. Навпаки, темні драматичні оповіді, що виглядають як перелік всього того, що, з точки зору фінансової мудрості, робити ніколи не слід — ЗВИЧАЙНІ ЛЮДИ (ORDINARY PEOPLE), ВИПАДКОВИЙ ТУРИСТ (THE ACCIDENTAL TOURIST), НА ГОЛЦІ (TRAINSPOTTING) — потихеньку завойовують домашній та міжнародний прокат. Наше мистецтво не дає жодних гарантій. Саме тому багато сценаристів болісно намагаються "прорватися," "досягти успіху" і "перемогти у творчій боротьбі."

Є лише одна непритворна "доросла" відповідь на всі ці страхи: ви зможете знайти агента, продати свою роботу і побачити її екранізацію, лише коли почнете писати неперевершено якісно, не раніше. Якщо почнете копіювати хіти минулого літа, то приєднаєтеся до лав пересічних письменників, які щорічно переповнюють Голлівуд тисячами оповідей, перенасиченими кліше. Замість того, щоби болісно оцінювати шанси, киньте всі сили на досягнення майстерності. І коли зрештою покажете агентам блискучий, оригінальний сценарій, вони будуть боротися за право представляти вас. Агент, якого ви наймете, зможе розпалити тендерну війну між продюсерами, яким так не вистачає гарних оповідей, і переможець заплатить вам непристойну кількість грошей.

Більш того, під час фільмування ваш остаточний сценарій зазнає напрочуд мало змін. Важко передбачити, чи невдалий підбір виконавців не зіпсує його, але найкращим представникам акторської та режисерської професії добре відомо, як якість сценарію впливає на їхню кар'єру. На жаль, через ненаситні потреби Голлівуду в оповідях, сценарії часто "зриваються незрозумілими,"

і на знімальному майданчику до них вносять безліч поправок. Досвідчені письменники не продають свої чорнові варіанти. Вони терпляче переписують, поки сценарій не готовий як для режисера, так і для акторів. Незавершена робота сама запрошує втручання, коли відполірована, зріла праця скріплює її цілісність.

Оповідь є про повагу до глядачів, а не поблажливе ставлення до них.

Якщо талановиті люди пишуть погано, на це є дві причини: або вони засліплені ідеєю, яку, як їм здається, вони повинні обґрунтувати; або ними керують емоції, і вони хочуть їх висловити. Коли талановиті люди пишуть добре, то причина всього одна: ними рухає бажання викликати емоційну реакцію глядачів.

День за днем, крізь роки моєї роботи як актором, так і режисером, я постійно відчуваю шанобливий трепет перед аудиторією, її здатністю до відповідної реакції. Немов за помахом чарівної палички, спадають маски, обличчя стають незахищеними і щирими. Шанувальники кіна не приховують своїх емоцій, навіть більше, демонструють таку ступінь відкритості до спілкування з оповідачем, якої не буває навіть у стосунках між коханцями: вони готові сміятися, плакати, сумувати, лютувати, співчувати, відчувати пристрасть, любов і ненависть. Часто цей ритуал їх навіть виснажує.

Глядачів відрізняє не лише дивовижна чутливість до вражень. Коли вони сідають у темній залі кінотеатру, їх колективний IQ підстрибує на двадцять п'ять пунктів. Хіба у вас час від часу не виникає відчуття, що ви розумніші за те, що показують на екрані? Нерідко ви заздалегідь знаєте, як саме будуть діяти персонажі, і розумієте, чим закінчиться фільм задовго до його кінця? Аудиторія не просто розумна, вона розумніша за більшість фільмів, і нічого не змінюється, коли ви опиняєтеся по інший бік камери. Все, що може зробити письменник, це користуючись кожним шматочком ремесла, яке опанував, триматися попереду гострого сприйняття сфокусованої аудиторії.

Неможливо зняти фільм без розуміння реакцій і очікувань аудиторії. Ти мусиш надавати власній оповіді форму, яка водночас

виражає твою уяву і насичує бажання аудиторії. Аудиторія є силою, яка визначає процес дизайну оповіді так само, як і будь-який інший його елемент. Без неї творчість позбавлена сенсу.

Оповідь є про оригінальність, а не копіювання.

Оригінальність є поєднанням форми і змісту, іншими словами, відмінний вибір теми плюс унікальний підхід до її викладу. Зміст (сетінг, персонажі, ідеї) і форма (вибір і компонування подій) потребують одне одного, надихають одне одного і взаємно впливають одне на одного. Зі змістом в одній руці та майстерністю форми в іншій, письменник плекає оповідь. Коли ви переробляєте зміст, змінюється і форма розповіді. Якщо ж ви граєтеся з формою, то відбувається розвиток інтелектуальної та емоційної суті оповіді.

Оповіддю є не лише те, що ви хочете розповісти, але й те, як ви це зробите. Якщо зміст шаблонний, то і розповідь буде шаблонною, а за наявності оригінального задуму дизайн оповіді виявиться унікальним. І навпаки: повсякденна і передбачувана оповідь зажадає стереотипних персонажів для зображення банальних образів. Для втілення ж новаторського дизайну оповіді вимагається оригінальний сетінг, виняткові персонажі та ідеї. Ми формуємо розповідь відповідно до змісту і переробляємо зміст, аби він відповідав формі.

Однак ніколи не слід плутати оригінальність та ексцентричність. Відмінність заради відмінності виявляється такою ж безглуздою, як і рабська покора комерційним вимогам. Жоден серйозний письменник, котрий місяцями, а можливо, і роками збирає воедино факти, спогади і фантазії, поповнюючи скарбницю життєвих спостережень, не стане обмежувати народжуваний у його уяві світ рамками суворої формули або ділити його на авангардистські фрагменти. Здавалося б, вдало зроблена формула може задушити голос оповіді, а "арт кіно" з його химерністю надасть їй заїкання. Так само як діти ламають речі, щоб повеселитись, чи впадають в істерики, щоб привернути до себе увагу, забагато фільмарів використовують інфантильні трюки на екрані, щоб крикнути "Дивіться, як я вмюю!" Зрілий митець ніколи не привертає увагу

до себе, а мудрий митець ніколи не робить абищо просто тому, що це порушує звичаї.

Фільми, створені такими майстрами як Гортон Фут, Джон Касаветіс, Престон Стерджес, Франсуа Трюфо та Ингмар Бергман, настільки своєрідні, що їхній короткий тристорінковий виклад дозволяє визначити письменника з тією ж точністю, що і його ДНК. Видатні сценаристи відрізняються індивідуальним стилем викладу, котрий не лише невід'ємний від їхнього бачення, але, по суті, ним і є. Використані ними особливості форми (кількість головних дійових осіб, динаміка розвитку подій, ступінь напруженості конфлікту, послідовність сцен) будуть впливати на зміст (сетінг, персонажів, ідею) доти, доки всі елементи не об'єднуються у цілісний унікальний сценарій.

Однак, якщо на хвилину відволіктися від змісту цих фільмів та проаналізувати структурування подій, то можна побачити, що так само, як мелодія без тексту або відображення без предмета, сюжетна композиція містить потужну смислову підтримку. Відбір подій і послідовність їхньої подачі є метафорою, яка використовується оповідачем для відображення взаємозв'язку всіх рівнів реальності — особистісного, політичного, зовнішнього і духовного. Без таких зовнішніх особливостей, як зображення персонажів і місця дії, структура оповіді розкриває космологію письменника, його занурення в глибину життєвих схем і мотивацій, як і чому щось відбувається у цьому світі, його особисту мапу прихованого змісту життя.

Незалежно від того, хто є вашим героєм — Вуді Аллен, Девід Мемет, Квентін Тарантіно, Рут Правер Джабвала, Олівер Стоун, Вільям Голдмен, Чжан Імоу, Нора Ефрон, Спайк Лі або Стенлі Кубрик, — ви захоплюєтеся цими людьми, тому що вони унікальні. Кожен із них виділився з натовпу, вибравши зміст, якого немає більш ні в кого, створив форму, що не має аналогів, а потім об'єднав одне з іншим у власний легко впізнаваний стиль. Я хочу, щоб ви робили те ж саме.

Ті надії, які я на вас покладаю, не обмежуються лише компетенцією та майстерністю. Я зголоднів за видатними фільмами. За останні два десятиріччя я бачив непогані й декілька навіть дуже

непоганих фільмів, але вкрай рідко фільм надзвичайної сили й краси. Можливо, проблема в мені, можливо, я просто виснажений, але насправді це не так... ще ні. Я й досі вірю, що мистецтво змінює життя. І знаю, якщо ви не спроможні грати всі інструменти в оркестрі під назвою "оповідь," то яка б музика не звучала у вашій уяві, ви будете нескінченно мутикати одну і ту ж заяложену мелодію. Я написав *Оповідь*, щоб допомогти вам опанувати мистецтво сторітелінгу, стати вільними у вираженні оригінального бачення життя, вивести ваш талант за межі умовностей, щоби ви змогли створювати фільми, що відрізняються самотутнім змістом, структурою і стилем.